

а_1988_004707

НАРОДЕН ТЕАТЪР "ИВАН ВАЗОВ"

ЗАСЕДАНИЕ

на

ХУДОЖЕСТВЕНИЯ СЪВЕТ за приемане на постановката
"ТАЙНАТА ВЕЧЕРЯ НА ДЯКОНА ЛЕВСКИ"

Стенографски протокол

- о о о -

София, 8 октомври 1988 година

ПРИСЪСТВУВАЩИ:

=====

ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ

БАНЧО БАНОВ

АНТОНИЯ КАРАКОСТОВА

КОНСТАНТИН ИЛИЕВ

МЛАДЕН КИСЕЛОВ

АСЕН ШОПОВ

СТЕФАН ДАНАИЛОВ

АТАНАС ВЕЛЯНОВ

АСЕН МИЛАНОВ

ИВАНКА ДИМИТРОВА

ТАНЯ МАСАЛИТИНОВА

СТОЙЧО МАЗГАЛОВ

МАРИН ЯНЕВ

НАУМ ШОПОВ

ВАНЧА ДОЙЧЕВА

НИКОЛАЙ ПАРУШЕВ

СТЕФАН ЦАНЕВ

ОТСЪСТВУВАЩИ:

=====

ЕНЧО ХАЛАЧЕВ

НИКОЛАЙ ЛЮЦКАНОВ

ПЕНЧО ЛИНОВ

ВЛАДИМИР ЛЮЦКАНОВ

ВИОЛЕТА МИНКОВА

НИКОЛАЙ НИКОЛАЕВ

МИХАИЛ ПЕТРОВ

ВЕЛКО КЪНЕВ

ХУДОЖЕСТВЕН СЪВЕТ

Зала "Н.О.Масалитинов"
Начало: 21,45 ч.
Край: 24,05 ч.

ОТКРИВАНЕ:

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ - (След проверка на присъстващите и отсъстващи членове на Художествения съвет) -

Имаме кворум и можем да пристъпим към работата.

"Тайната вечеря на Дякона Левски" (доколкото знам - последната пиеса на Стефан Цанев!) единодушно беше одобрена на Художествения съвет. Стефан Цанев е за първи път на сцената на Народния театър. Искам да го приветствам, с него не сме били близки приятели, не сме имали тесни контакти, но съм го уважавал като творец и съм го приветствувал с неговия дебют на сцената на Народния театър, и то достоен дебют с едно произведение като тази пиеса. Събитието (говоря за представлението) е от изключително важен характер за нашия театър, тъй като това, което казва актьорът в началото "... какво ще ви играем и какво всеки от вас ще реши..." е от изключителна важност. За Левски са правени и други произведения (драматични), правени са и опити в киното и (както се казва в тази пиеса) "Дорде е жив българският народ ще се занимава с Левски - кокалите му ли ще търси, ще пилят ли за него, ще пее ли за него..." и аз смятам, че това ~~е~~ една много достойна задача за Народния театър и затова нашият Художествен съвет, нашият театър, с адмрации се обърна към нея. Художественият съвет оцени п

изведението по достоинство (разбира се, бележки винаги могат да се правят).

Тя звучи много съвременно. Да не ме разбере някой, че правя някакви алюзии, или правя някакви паралели - всяко време си има своите особености. Отразяването му в литературата в самото време и след това също така си има своите особености, но наистина това е едно произведение, което може да ни каже много неща, в пиесата можем да чуем нещо за най-светлите духове на нашия народ, на нашата нация, тя може да ни научи и да ни помогне в една борба, която сега водим за преустройство на нашето общество, за развитие на нашия комунистически идеал - с чистотата на Левски с неговите пориви, с идеалите, за които той се бори и умря.

Това са встъпителни думи, които аз искам да кажа, без да правя оценка на постановката, аз говоря главно за пиесата. Оценката на постановката сме се събрали да я направим колективно, със задача да бъдем откровени, ясни и чисти, за да можем да направим максималното, което е необходимо, за да се срещне нашата публика с това произведение с голямо удовлетворение.

Аз бях много развълнуван и ~~много~~ смятам, че ние сме постигнали основната цел, но всички трябва да си кажем мнението и да потърсим онова, което не е направено, което би могло да се донаправи, за да имаме една достойна среща с публиката, която ще ни "мери" на много строги мерки по много причини - и заради Народния театър, и заради Васил Левски (главно), и заради неговия автор, и заради режисьора, и заради актьорите... и т.н.

Моля да бъдем откровени, ясни и чисти, така както

е атмосферата и този дух, с който имахме среща тази вечер на нашата сцена.

Имате думата.

БАНЧО БАНОВ - Аз мисля, че спектакълът, който гледахме тази вечер, е една висока защита на поетичните инвенции, на поетичния театър, който ни предлага авторът. Този театър, който гледаме тази вечер, безспорно по някои черти се различава от онова, което нашият театър обикновено прави и най-радостното е, че от този поетичен театър, от този театър на една напрегната мисъл (защото поезията винаги една напрегната мисъл и напрегнато чувство) нашият театър се оказва на висота.

Аз гледах от разни ъгли на залата няколко репетиции имало е репетиции, на които аз бях доста смутен. В тях преобладаваше риториката и проповедничеството, беше безкрайно радостна изненада за мен тази вечер, че тези неща са преодоленни и че актьорите поднасят текста с една дълбока вътрешна заангажираност и то в много голям процент (аз не съм специалист, за да кажа точно какъв процент).

Театърът (режисьорът) освен точния прочит на пиесата, който в някои пунктове се различава от това, което ние гледахме в Пловдив (и трябва да кажа, че се различава в положителна насока), използват се богатите възможности на театъра и като звук и като сценичен рисунок, да не говорим за тази актьорска игра.

Мисля че тази вечер беше преодоляна най-голямата трудност на този текст - трудността да се избяга от неиставничеството, да се стигне до голямото обобщение на идеите, до обобщението на човешките характери, до поезията.

6

зията на реалния живот - с неговите най-светли духове и с неговото голямо разнообразие в живота. Всеки защитава своя теза, в която е убеден и авторът, и режисьорът не ни сочат с пръст кой е крив и кой прав. Мисля че това "сочене с пръст" (отварям скоба) тук-таме е поостанало, струва ми се, че и това трябва да се обере. Зрителят, който глед спектакъла е достатъчно умен, за да си отговори на въпросите сам, без помощта на учителската пръчка, която посочва кое е криво и кое - право.

Спектакълът носи освен това мисловно богатство и този сблъсък на идеи, спектакълът носи една голяма емоционална топлина, носи една емоционална възвишеност, една поетическа обобщителност. В героите ние не виждаме само техните конкретни исторически лица, а виждаме различни възгледи и за обществото, и за нашия всекидневен живот. И тази великолепна сложност ми се струва, че спектакълът би трябвало на някои места (все пак!) да "поуспокои топката". Струва ми се, че на някои места сблъсъкът между идеите се превръща в една лична караница и тази караница ми се струва малко чужда на поетическия натурел на Стефан Цанев. Не съм специалист, но ми се струва, че личните заяждания стават прекалено лични, без да имат необходимия идеен пълнеж. По-точно казано: по-малко се карат личностите (въпреки че аз разбирам - за да се получи реален сценичен живот трябва да има реални личности), но пиесата е построена така, че тя трябва да води предимно към поетическите обобщения. Много е трудно това - разбирам!

Спектакълът мен ме вълнува, смятам че това е едно от високите постижения на нашия театър. Мисля че актьор:

7

те се справят с ролите си изключително добре, разнообразно. Режисьорът майсторски варира - от едно настроение отива в друго, усеща къде натежава и сменя тоналността и това, което ми се струва най-... (искам да го посока като едно постижение) - това е изравнената оркестрова звучност на спектакъла, ако мога така да се изразя - от музикално отношение. Всички инструменти създават звука на оркестъра, а няма солисти, няма да се чуват отделни, чужди на общата тъкан гласове.

Може би възнението ми тази вечер пречи да направя някои по-сериозни забележки. Трябва да кажа, че се радвам че моите опасения от това, което виждах на някои репетиции се опроверга категорично (дано по-често бъде опровергаван!)

На добър час на този великолепен и нужен спектакъл!

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ - Друг кой иска думата?

АНТОНИЯ КАРАКОСТОВА - С пълната убеденост, че имаме наистина имаме всички възможности да отидем към един сериозен и голям успех, все пак бих коригирала Банчо само в едно - нека да си спомним, че това е все пак е само репетиция, нека си довършим работата и да не оставаме (това са думи на Асен Шопов:) "две крачки до успеха".

АСЕН ШОПОВ - Репетиция с публика вече е представление!

АНТОНИЯ КАРАКОСТОВА - Верно е, че от репетицията, която гледа една част от Литературното бюро преди около една седмица, нещата са качествено и художествено променливи.

нени. По отношение на постигнатата трагична дълбочина на пиесата и на отделните образи, смятам че Антони Генов в това отношение е направил много за израстването на образа за точността, за заразителността, емоционалната заразителност, с която работи, за влизането му в салона и за постигане на една голяма емоционална заразителност и ако ми се струва, че липсва още нещо, което трябва да търси и работи - това е някъде да се освободи от прибързания жест, о скороговорката, която е останала на места, някаква невротичност... Не става въпрос за емоционалния пълнеж, а в убедеността, в тежестта, в авторитета, в тежестта на аргумента там където идва. Тази вътрешна вяра на Васил Левски все още някъде малко минава в скороговорка и по-скоро в нервност (все още!), а там, където той е вгълбеният, в един по-друг ритъм, е много по-силно впечатлението.

Банчо засегна тази тема - когато театърът и актьорът който играе Левски привиква тези, които са се клеели, по-виква ги поименно (великолепно е излизането от залата) някъде в първата част на спектакъла ми се струва, че трябва все пак да играем едно по-голямо и по-поетично обстоятелство, което е в основата на пиесата на Стефан Цанев - последната нощ. Последната нощ е за всички тези хора - последната нощ на Левски и тогава ми се струва, че ще се обогатят някъде и изразните средства на трагичната разпра на трагичното ^{не}разбиране, ако щете, с което тези хора трябва да се избегне тази малко "служашка" разпра в първата част. Имам предвид, че и тук сме направили доста много в хода на тези репетиции. Наум Шопов - с монолога за Радола (някаква лична болка и разминаване с Левски)

звучи много убедително и заразително. Тази драматична интонация, общо взето за всички от героите трябва да бъде още постигана в първата част. Не смятам, че бляскавото и заразителното решение, което има Стефан Данаилов... още трябва да се помисли, защото в крайна сметка, това е и една голяма дискусия между двамата за пътя на революцията, за стратегията и тактиката... Струва ми се, че когато той изрежда този страшен монолог (особено във втората му част) - именая на хората, той тържествува: "Колко са много!", а не това, че е издавал. Все още тържеството, че е голяма организация и много са хората трябва да дойде като действие като конфликтно действие.

В това отношение имам претенции към Каравелова, в самото начало - при обвинения, при спор, при дискусия - все пак да се играе тази последна нощ на Левски, дори да се включва по някакъв начин и пространственото присъствие на бесилото - да се потърси режисьорско време, може би не за всички, защото в мълчанието на Левски има един аргумент, който е много жесток и силен - последната нощ!

Не зная дали има време и какво би могло да се направи - чекръка и Гина и Мария. Чекръкът лично на мен ми пречи като визуално присъствие, може би неговото отсъствие. Много по-силно ми действа отсъстващата кама в ръката на Левски и може би този вариант с чекрък, който се върти, а го няма - въображаем чекрък е много по-силното нещо, което би облекчило работата, защото не е ясно защо те го въртят, или не го въртят и как го въртят и това разсейва публиката и оплита и може би трябва да се намери някакво друго, поетично решение, в стила на спектакъла,

- 10 -

даже в това отношение pistolетът в ръцете на Стефан Данаилов е нещото, върху което също би трябвало да се помисли. (Не съм категорична, това е усещане, което пожелах да споделя със Съвета.) Дори ще изрека и по-еретичната мисъл дали не е възможно мизансценно решението на двете жени да мине някъде по-навътре в пространството на сцената.

Освен това явно е падането на действието, може би трябва да е смяна на действието - да прозвучи като рязка смяна но след тази трагична сцена с Марин Янев връщането към тефтерчето на Левски... Не! Не към тефтерчето, а "... ръката му беше в кръв..." - този текст: там вече всичко се разруши в спектакъла и отново започна много мъчително да набира сила, да не говорим за монолога на Косьо Цанев, който е "Символ-верую"-то и който нямаме право да не направим. Още повече че текстът, изпълнението след това на Стоян Алексиев е изумително силно, нямаме право на друго.

В този порядък на мисли имам един въпрос към режисьора; защо не завършим спектакъла със завеса, с която започваме?

Това е, което имах да кажа. Вярвам в успеха на постановката.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ - Друг кой иска думата?

ТАНЯ МАСАЛИТИНОВА - Аз мога да кажа няколко думи. Понеже аз бях една от тези, които много се "драха" пиесата да се играе, понеже много я харесвам. Разбира се, ние гледахме една репетиция. Представлението има още да "узрее". Засега за мен все още пиесата стои над спектакъла, все още не е догонена драматургията докрай, въпреки че почти

е догонена. Аз би трябвало пак да гледам постановката, това е сложна, трудна и много хубава драматургия. Ние за първи път, слава богу!, се обръщаме към такава драматургия за голяма сцена, която изисква повече работа на мисълта.

Според мен още... (не зная на какво се дължи), независимо от великолепните актьори, които участвуват, има спадове... (аз за първи път гледам), може би защото върви без антракт, или не зная на какво се дължи, но на моменти има спадове, а не бива да има - това е нощта в Гетсиманската градина, преди Разпятието... това е страшна нощ - на равносметки, на призраци... тоест, те са живи хора, били са живи хора, но се появяват... Може би не са все още в едни точни взаимодействия. Мен, например, не ме дразнят дори и такива вулгарни скарвания. Защо? Те са били такива хора. Например: толкова е хубаво това присъствие на Наум Шопов, ярко присъствие на един човек, не един точен образ.

Как да ви кажа? Пиесата е много съвременна. Аз дори съвсем не се плаша от думата алюзии, защо да не правим алюзии - ние вече живеем в съвсем друго време и можем да си позволим да казваме истините по-открито.

В такава пиеса не можем да си позволим неясноти и неточности. Стефан, когото аз много харесвам и обичам като актьор и който е много живописна и ярка фигура, но това е все пак един прост човек, ти, Стефване, си прекалено хубав, прекалено напет, левент...

СТЕФАН ДАНАИЛОВ - Въобще не напомня прост човек!

(Оживление.)

ТАНЯ МАСАЛИТИНОВА - ... и все пак той от простотия го прави!

БАНЧО БАНОВ - Не от простотия.

ТАНЯ МАСАЛИТИНОВА - Не от буквална простотия, разбира се, някаква душевна грубост, или... - не знам, не ми е много ясно: когато говориш за това количество хора, които си предал - в какво точно се увличаш, за да ги кажеш всичките. Може би по това трябва да си помислиш - как да го направиш и да потърсиш тук-тамешрихина точния характер, това все още липсва у теб, но вероятно ще го набереш. При Шопов, например, се появява, имам точна представа, точна характеристика на този човек. При Ванча - също: много е точна тази Каравелова. Много смели, страшни и верни неща се казват. Може би недостатъчно още всички са вплетени един в друг, защото върви непрекъснато едно общо действие може би на моменти има някакви почивки.

И на мен този чекрък като символ не ми е много... или трябва повече да се върти, или...

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ - Защото той не ~~е~~ "играе", той седи само като украшение. Първо, това не е чекрък, той трябва да има дръжка, с която да се върти.

ТАНЯ МАСАЛИТИНОВА - Не ми е нужен този чекрък, нито като...

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ - Той има смисъл като символ на времето, обаче тук няма.

ТАНЯ МАСАЛИТИНОВА - Да, тук не се получава. Антони Генев е много добър актьор и добре ще дойде в нашия театър - почти му е напишан образа на Левски, обаче на мо-

менти много тихо говори. Аз го разбирам: той не иска да бъде декларативен, вероятно, но на моменти просто не се чува.

НАУМ ШОПОВ - Той си и пази гласа.

ТАНЯ МАСАЛИТИНОВА - Ясно, но дори и когато е записан на микрофон, трябва да бъде пуснато малко по-силно. Разбирате ли, много добре съм със слуха, но не се чува, а не бива да се губят неговите думи, не бива нищо да се загубва от текста. Това ми е съвсем бегло впечатление.

Нямам претенция към актьорите, че те са тръгнали по някакъв неверен път. Просто може би недостатъчно още са споени в тази обща, помежду им... Защо Левски е загинал? Именно от този несговор, от това, че всеки се е пазил, че всеки е хитрувал, че всеки е уж вярвал, а пък не тръгнал и не отишъл докрай... Те си имат свои равносметки помежду си и взаимоотношения. Няма нужда толкова в публиката да се говори. Левски може да си позволи в публиката да си говори, на моменти и другите да увличат публиката, но не непрекъснато да се говори на залата. Ето, такива неща, които вероятно все още са въпрос на доузряване на атмосферата.

Категорично възразявам против този "Интернационал", който изведнъж, "ни в клин, ни в ръкав" засвирва на фона на... (Дали тогава е бил и написан!) Вярно е, че пиесата е съвременна, не отричам, но изведнъж ми става грубо плакатно, и ненужно...

БАНЧО БАНОВ - Да, присъединявам се, и на мене...

ТАНЯ МАСАЛИТИНОВА - ... оставаше и червен байрак да развеем, изведнъж ме лъхна на друг вид пиеса.

Много е красиво това в началото, с Борис Христов,

но малко ми е в повече тази църковна музика, въпреки че много приятно се слуша, нека да присъствува, но малко ми е в повече, отколкото трябва.

Пиесата е много силна, много въздействаща, много интересна и което е най-важното: досега все бяхме свикнали на биографични, буквални пиеси... Разбира се, че вече така трябва да се играе за Левски! Дори бих казала, че би трябвало да има секунда отчуждение от образа, дори да разбираме, че актьорите ни разиграват това, за да си спомним, да си припомним за тези страшни моменти, за този човек, създал огромен идеал, който живее и ще живее винаги, всичко друго може да рухне, но Левски ще остане...

Какво още исках да кажа? Ето и това: да няма спадове, "Сократ" - пак пиеса на Стефан Цанев е само на диалог не те отпуска нито за една секунда - а това е същата пиеса като стил. Ето това трябва да се получи - непрекъснато действие: между актьорите - да не спада, да имат тази самозащита, която те правят, те се мятат от едно в друго, те са виновни хора, а се мъчат да не бъдат виновни. Може би втори път, ако гледам, много по-конкретно бих могла да кажа, но това, което ми направи впечатление в самото начало... Действително този чекрък пречи на актрисата, ненужен е, нищо не казва, просто не е влязла в тъканта на постановката. Ако беше решено по друг начин, може би този чекрък би свършил някаква работа.

Смятам че като се доработи, като доузрее, това ще стане новост за театъра, много е хубаво, че играем такава пиеса. Театърът трябва да тръгне по такъв път, да прави и такива пиеси, и най-важното: такъв автор като Стефан

Цанев слава богу, че вече се играе ив Народния театър...

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ - Друг кой иска думата?

НИКОЛАЙ ПАРУШЕВ - аз бих искал съвсем накратко да се спра на два-три основни момента, които ми правят впечатление. Веднага трябва да ви кажа, че приемам спектакъла на Народния театър. Имам удоволствието да гледам за трети път постановка по пиесата на Стефан Цанев, към която се отнасям с извънредно голямо уважение и особена радост за таланта на самия Стефан Цанев.

Гледал съм постановките в Пловдив, Благоевград. Ако казвам това, го правя не за да правя някакво сравнение, но бих искал да кажа, че за разлика от постановки на някои режисьори, едва ли може да се говори дори за някакво пренасяне на спектаклите. Защо харесвам извънредно много пиесата на Стефан Цанев. Вероятно всички ние сме чели твърде много неща и преди и сега за Левски, били сме свидетели на "сюжетни" спектакли (ако мога така да се изразя) животоописание на нещата, но никога така точно и така жестоко изповедно не сме били изправени пред едно такова произведение и като драматургия и като спектакъл.

Изведнъж познатият ни Левски, за когото става дума в началните десет минути на пиесата и на спектакъла... всъщност: какво не знаем ние за Левски? Тези познати неща отиват някъде в периферията на драматургията и на спектакъла и се раждат някакви особени, вътрешни енергии на самото произведение, на самото размишление. Едно разкрепостяване на тези вътрешни енергии, кито изведнъж, по някакъв странен начин (моля точно да бъде разбран) снемат Левски от някакъв наш пиедестал (така или иначе той си

- 16 -

има това свое място) и го приземяват толкова солидно, толкова сериозно и го правят толкова човечен, имаш усещането, че си очи в очи с него и че на теб задава своите въпроси и ти си длъжен да отговориш на тези въпроси. Говоря за тази страна от драматургията на Стефан Цанев, защото тя е извънредно трудна. Пиесата не борави със сюжет, а борави със системи на мислене и (ако мога така да кажа) със системи на присъствие в живота. Оттам идват и сблъсъците, които се съдържат в действието. Те са твърде категорични, твърде характерни и аз бих казал твърде национални, те не са никак си обобщени, универсални, въпреки универсализма на образа.

Второто нещо, което искам да кажа в този порядък на разсъждения е, че ние като че ли предварително отиваме готови към героите в пиесата на Стефан Цанев. Ние знаем тези герои (повече или по-малко), но тук те се разкрива в някаква по-особена, по-стабилна и по-мисловна светлина.

Третото нещо, което ми прави силно впечатление е самият образен строй на спектакъла. Аз говоря в случая и за сценографията и за подхода на Асен Шопов към драматургията. Имам усещането (то е съвсем лично, не бих искал никого да задължа с едно такова възприемане), че още в началото на спектакъла, с това огромно небе, има нещо вселенско. Левски идва от Вселената към Земята, и от Земята - към Вселената. Нещата се окрупняват, те стават големи, оттам идва и голямото обобщение. Този кръг се завърта, за да придаде тази обемност на драматургията и на самата постановка.

Може би тук ще се различа от някои мнения, които

имат основание да бъдат аргументирани, но на мен ми харесва тази пустота във финала на сцената, защото това, което е било, то е останало в мене и аз съм длъжен да отговоря на тази празна сцена, на която са се разигравали такива трагични и съдбоносни неща.

Някои критици бяха причислили драматургията на пиесата по повод предишните постановки като оратория или нещо подобно в този ред на мисли. Аз не съм съгласен с това определение, по простата причина, че това е пиеса на едно вътрешно разкриване на процесите. Тази енергия на процесите ми се струва, че е нещо характерно за пиесата.

Последното, което искам да споделя във връзка с актуалността на представлението или на драматургията на Стефан Цанев - това е неговата провокативност - не просто течение на някакви мисли, не просто събуждане на някакви размишления, а събуждане на една активна мисъл у зрителя. При някои хора може би това ще бъде трудно, аз разбирам, че това е вървене "по ръба на острието", но това е театър, в края на краищата. Това е спектакъл, който не е "на облия камък", а на "острия ръб", а острият ръб винаги е бил характерен за изкуството на театъра.

Понеже стана дума за трактовката на Левски, бих искал (това е абсолютно мое усещане) да изкажа моето задоволство и дълбоко приемане на това, което прави Антони Генев. Антони Генев мисли в процеса на цялото представление. Дори неговата нервност (има такова нещо!), дори неговата болезненост (има такова нещо!), бих казал че това се заменя от някаква дълбока и толкова чиста убеденост, толкова категорична като присъствие, че това за мен е достатъчно да го при-

ема. Ако трябва да допълня някои неща с критически бележки, имам чувството, че като че ли спектакълът има няколко финала. Може би това идва от известен спад в отделни страни на спектакъла в неговото движение. Не мога в момента да кажа какви и къде са тези неща, но вероятно самата режисура е в състояние да прецени и дължината на спектакъла. Неволно бях свидетел как Асен Шопов спомена, че някаква дължина от 15 минути трябва да се "изчисти" (дано не издавам някаква тайна!). Може би ще се добие онази монолитност, така необходима за представлението.

Така че аз приемам спектакъла, приемам го заради неговата сложност, заради неговото открито дешифриране на неща, за които сме знаели къде по-малко, къде повече, но сега, в този момент, са дълбоко актуални и са ни нужни.

Предполагам, че тези характерни моменти са в самата тъкан на драматургията и тъй като тя поставя в центъра на своето разглеждане една такава личност, каквато е Левски, тези неща ще бъдат актуални винаги.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ - Друг кой иска думата?

КОНСТАНТИН ИЛИЕВ - Мълчанието обикновено се третира като знак на съгласие, но на Художествен съвет обикновено мълчанието означава знак на несъгласие. До този момент не вземах думата, не защото не съм съгласен със спектакъла, или пък че съм напълно съгласен, а защото донякъде участвах в процеса и това, което ми се е струвало, че трябва да кажа, съм го казвал по време на репетиции и в разговор с Асен Шопов.

Искам да кажа само няколко думи като мое отношение,

за да не завърши с мълчание присъствието ми тук.

В последна сметка това, което се получава, е резултат от заложеното в драматургията и изпълнителите имат възможност там където авторът е успял – нещата стигат до зрителите, а там, където не е успял, или по-малко е успял, естествено е, че силата на въздействие ще се загуби.

Аз не съм сигурен, че непременно режисьорът и авторът са "родените един за друг". В последна сметка, който се "хване" за пиесата, той ще я направи такава, каквато той може и смята че трябва да я направи. Напълно ми е ясно че Стефан Цанев предлагаше може би една по-друга стилистика на изпълнението, доколкото в някои ремарки имаше известни указания. В началото се споменаваше, че актьорът, който ще играе Левски, излиза на сцената, обут в дънки... или Ботев... – все едно! Явно режисьорът не е тръгнал на-там и цялата тази интродуция – с влизането на актьорите просто като актьори до голяма степен като че ли не е станало така, както би искал авторът, но режисьорът е измислил едно друго, ефектно решение и го е постигнал, според мен, в тази стилистика, в която той прави театъра си, последователен и силен в средствата си. Авторът трябва да се примири с това, което е направил. Според мен, то си има въздействие. Началото на спектакъла е силно.

Говоря за това, което е заложено в драматургията, и това, което се получава като имам предвид, че все пак се получава общо взето една ситуация, която докрая съществува но не се променя. Общо взето, нещата вървят в един диспут, приел формата на кавга, общо взето, повтарям...

една вечеря, но не обикновена вечеря, на която се срещат хора, а преминава през различни степени - хората могат да седнат на вечеря като приятели, а да се разделят като врагове, и обратното: да седнат като врагове, а да се разделят като приятели. Всичко това е белязано от някакви събития, някакви неща, които стават между тях, определени взаимоотношения. Тук като че ли има някаква монотонност във вървежа на действието, която трудно може да бъде преодоляна. Мисля че от тук се получава това впечатление, че е много, че натежава малко спектакъла.

Има една изчерпателност, която като че ли изцяло не е толкова нужна, още повече, че българският зрител много неща все пак знае за Левски и може да се разчита до известна степен и на подготвеността му за това, което се говори. Това е една христоматийна изчерпателност, заради която натежава втората част (особено много). Нещата около републиката, Левски какво отговорил... "Ако имаме цар и султан..." - всичко това може би с по-малко думи би могло да се каже.

Аз споделих в един разговор моето мнение около вярата "за трите дни" и т.н. - по определени причини би могло и да го няма, но се съмнявам, че ще се отиде към съкращения.

Принципният въпрос, който се повдига - доколко героите съответствуват на представите ни? - той е много интересен и аз също съм много затруднен да кажа някакво категорично мнение по въпроса, но като гледам това изпълнение на Стефан Данаилов - аз го приемам. Все още е в процес, просто Стефан Данаилов трябва да си завърши работата. Тази истинност, която може да се търси в една документалистика, в театъра трудно може да се постигне. Просто имаме

тези актьори и с тези актьори се прави спектакъла. Ами красив ще бъде, левент ще бъде! Между другото, основното в този герой е бабаитлъкът му, а доколко от физиономията му лъха интелигентност – това с нищо не може да се промени. Ако търсим истинност във всяко отношение (не само по отношение на Димитър Общи) – такава няма до голяма степен и при другите актьори. Дори при Левски – знаете, по спомени "той пеел и все бил весел", а Антони, както го гледаш, не можеш да си представиш, че може да запее, или да се засмее... Такъв е актьорът, с такъв актьор разполагаме – такъв ще бъде и актьорът. Нито Христо Книговезецът е бил такъв... (Мариус при всяко положение на сцената излъчва една интелигентност, а онзи е бил селянин...) Какво да го правиш, както и да го мъчиш актьора – той си е такъв.

Мария Сиркова – една обикновена женица от Ловешкия квартал Бръстене (?) – е много далече от това, което е Жана Караиванова. Мисля че в това отношение да се иска от режисьора и от актьорите да правят невъзможното – няма смисъл!

Антони Генев се справя доблестно с много тежката си задача. Като че ли някакви провали по отношение на актьорските изпълнения аз не виждам. Още повече, че тази вечер бяхме свидетели отново на факта, че когато се контактува с публика колко другояче се играе и "скача" спектакъла и колко голяма е разликата между репетиция на празен салон и това (все пак!) представление. Огромна е разликата!

Смятам че резултатът в общи линии е добър. Това, което ми се иска да се опитваме да правим и други неща, можем един вид театър, ... други средства... Не искам да влизам в подробности, но по отношение и на изобразителна-

Та страна, аз още в първите разговори казах че ми се струва доста наивна тази бесилка и тези вериги, които като че ли от стенвестник за 19-и февруари ми стои всичко. Няма нужда от тях, при положение, че... би било възможно, ако те не стоят толкова директно и конкретно. Това небе, този простор, даже и звездите... (Асене, аз не бях против звездите, а против щурците... Добре е, че толкова малко щурци се чуват вече...)

По отношение на костюмите - костюмът е чудесен сам по себе си. Лили Бенева е много добра художничка и като казвам нещо... можем да опитваме и друго, мисля че би било интересно да се търси при тази драматургия един по-обобщен костюм. В края на краищата, това е едно съновидение, те не са реални хора, за да се явяват с всичките подробности: копченца... и Жана с този костюм, който ме кара да мисля, че е чорбаджийска дъщеря...

Колко е хубаво при Марин Янев, той, естествено, не се е явил пред съда с червени дрехи, но в съзнанието на Левски той се явява с червени друхи... Става въпрос за една нереалност, защото когато виждаш един толкова конкретен костюм, вече търсиш и една по-друга реалност, която при тази драматургия не би трябвало да се търси.

Това исках да кажа.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ - Друг кой иска думата?

МЛАДЕН КИСЕЛОВ - Аз гледам за втори път, втора репетиция. За мен, за съжаление, представлението е направило крачка назад в сравнение с репетицията, която гледах първо.

В какъв смисъл?

Тогава актьорите играеха по-свободно, по-безотговорно (в добрия смисъл на думата) и от това аз имах чувството за една по-голяма стремителност на всичко, което става. Тази вечер вероятно поради присъствието на публиката, всички "натиснаха педалите" много яко, от което голяма част от конфликтите станаха еднакви, по-голямата част от конфликтите се изравниха. Това създаде усещането по-нататък за "боксуване" на спектакъла и лично на мен неговата продължителност ми се видя доста критична. Два часа и половина еднакво по същество действие - това е вече уморително и аз мисля, че трябва да се мисли за неговото съкращаване, тъй като по чисто технически причини поддържането на вниманието на зрителите два часа и половина (изцяло в мисловната сфера, тъй като съзнателно Асен се е ограничил от всякакви средства... други средства на въздействие разчитал е предимно на мисловната атака, което лично за мен е качество на този опит) е под въпрос просто заради елемента умора, който настъпва и мисля че може да има обратно въздействие в някои ключови за историята моменти (става дума за историята, която Стефан Цанев разказва).

Това е първото ми усещане: че е необходимо да се мисли за тази дължина от два часа и половина и да се върви към съкращаването му (в този вид - без антракт, това имам предвид).

Второто нещо, което ми прави впечатление, е неравномерното ритмическо присъствие на актьорите, което допринася за чувството за "разтегленост", за което вече няколко колеги говориха. Ще дам само пример с началните сцени, в които активно действа Наум. Там имаме един път, който според мен би трябвало да бъде примерен за

изграждането на всички части на спектакъла. По подобен начин - на един дъх, работеше и Стефан Данаилов по време на репетицията, която гледах (когато и студентите гледаха). Тогава той не знаеше още текста, но той следеше нарастващото нетърпение на героя да бъде изразен и това беше много по-силно и много по-убедително, защото дори в един момент излезе суфльорката, намеси се в репетицията, без да прекъсва хода на действието и това беше отбелязано от нас като технически момент, но не и като препятствие за възприемането на смисъла.

Тази вечер всичко беше много по-разположено, вече заучено и разположено, от което, според мен, нещата в известен смисъл пострадаха откъм въздействие. Аз смятам, че много важно нещо е да се вземе предвид основното обстоятелство, около което се развива тази история. Няма как да не се вземе предвид, че това е един ток на съзнанието на Левски, че всичко това става в главата му, а не на специално оборудвана площадка, където всеки може да излезе, да се разположи и да вземе от сценичното време колкото си иска. Това просто не е така в пиесата, поне аз така си мисля. Мълниеносната намеса на героите, много често застъпването им един върху друг - в началото или в края на техните намеси, задъханият ритъм на този човек, който (доколкото знаем), че от блъскане на главата си през последната нощ в зида, е бил окачен в несвяст на бесилото, бил е окачен след целonoщно блъскане на главата си в зида - поне така говорят фактите.

От този отчаян, блъскащ се човек почти нищо няма в представлението, с изключение на няколко сцени, където ритъмът на блъскащия се човек съществува. Мисля че

В РАБОТАТА, която естествено ще продължи, става дума за етап от работата, този момент трябва да бъде усетен от всички, които са на сцената, че става дума не за едно разположено действие, от което ние ще правим серия от идейни битки. Тези хора се появяват само защото за нужни в определен момент в онази работа на съзнанието, на мисълта, която извършва централният герой. Това е моно-пиеса.

В случая ние имаме много моменти, в които тази мо-ноструктура е разрушена, защото се взима производно сце-нично време от някои персонажи и се разполага в безкрай-ността. Смятам че това прави много от моментите еднакво важни, а в края на краищата, за да се възприеме на един дъх спектакъла (а мисля, че той трябва да върви към то-ва, след като приемаме, че се лишава зрителя от антракт и разчитаме на това, че той ще извърви този път без да усети течението на времето) е необходимо интуитивният начин на игра, който би довел до това да произлизат едно от друго нещата много по-леко, много по-стремител-но (както те произлизат в съзнанието на героя), а не както биха произлезли от едни позиционни кофликти, в които ние бихме се разположили в една реалистична дра-матургия, в която всичко е 1 : 1 - влизаме, заставаме и започваме един безкраен бой.

Мисля че тук трескавостта на съзнанието на героя би трябвало да диктува ритъма на всичко...

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ - Това е друг театър, за който говориш.

МЛАДЕН КИСЕЛОВ - Аз разказвам за това, което ви-

дях на сцената реализирано в някои от сцените и смятам че това е качество на репетицията и затова разказах за него. Мисля че всеки разказва тази вечер театърът, който си представя. Едва ли ние бихме могли да разкажем това, което са имали предвид постановчиците на спектакъла и това е естествено - всеки от нас разказва това, което според него е качество на спектакъла и това, което според него, е негов недостатък. Нищо друго...

В този смисъл в кратките си присъствия ми направи много добро впечатление Ванча от гледна точка на това, че динамиката на включването е дотолкова, доколкото е необходимо да се движи, да се тласне напред действието, дори в ущръб на това да се изгради запомнящ се образ. Аз смятам че една от бедите е опитът (и това е естествено!) на всички колеги да изградят запомнящи се образи. Тук има нещо повече като задача, ми се струва - да се изгради запомнящ се образ на това, което Тони нарече "последна нощ" на този човек, а не разпадането на зрителското лице на запомнящи се епизоди. Защото, в края на крайщата, за два часа и половина, тези запомнящи се епизоди стават прекалено много и в нашето съзнание вече трудно можем да изградим нарастващия, единен ритъм на една единствена история, която е разказана.

Не бива да се допусне да се разпада тази последна нощ на Левски на 15-20 отделни "piesки", защото това просто разсейва зрителя.

Смятам че едно ритмизиране, едно леко и стремително протичане на действието, би допринесло много за подобряване на резултата.

Смятам също така, че има неравностойни отделни компоненти. В този смисъл музикалното оформление за мен носи някои опасности от илюстративно възприемане на смисъла и тук акцентът, който е разположен върху Ботев ми се струва че излиза от общото, защото в един и същ спектакъл да се извлича емоционалност чрез Борис Христов и чрез "Интернационалът" е вече прекалено раздвоение за публиката.

В края на краищата, камертонът, който се дава в началото и който се търси някаква връзка с пространството, изразено чрез сила като Борис Христов и чрез звездите, които са в дъното, е много по-синхронно нещо, отколкото пространството... след това, когато искаме да го разширим със символ като "Интернационалът", който е много конкретен в съзнанието на зрителя, който е многократно експлоатиран и който води моментално до банализиране на ефекта. Смятам че тук има опасност спектакълът да слезе веднага до баналността на нашите площадни действия, от които е великолепно, че се отказахме като партия и като държава, а изведнъж желаем да предизвикаме някакъв емоционален ефект, който многократно насилствено е бил предизвикван десетилетия наред.

Мисля че тук спектакълът просто губи качество. За мен в този смисъл и осветлението има някакви проблеми. Много дълго време герои, които нямат вече функция в потока на съзнанието на Левски, а трябва да присъствуват поради избрания ход и те присъствуват постоянно. Това кара актьорите, които нямат вече конкретна задача просто статично да присъствуват, за да не разсейват. Само че зрителят си избира в кого да гледа и ние понякога се заблуждаваме, че диктуваме какво да гледа, но той е свободен чо-

век и си избира какво да гледа и когато той реши че му е интересно да гледа не този, който в момента говори, а други, които слушат, много често открива, че те просто са прени, те просто изпълняват някакви чисто мизансценни функции в картината. Може би тук осветлението може да помогне тези хора като изиграли своята функция в съзнанието на героя, просто да потънат в някаква много по-голяма мекота, в някаква полутъмнина, в нещо, което да ги извади от необходимостта "нещо" да играят, което е много "въобще".

Смятам че трябва да поздравим и Асен и актьорите за отношението, което те всички за тези два часа и половина показват към темата, защото това е много трудно да се играе и това за мен беше много приятно и на първата репетиция, която гледах, и тази вечер, а именно: да усетя, че като че ли нещо повече, отколкото чисто колегиалните и театралните задължения ги държи на тази сцена. Има някакъв респект към темата, което е много хубаво. Това е вече постигнато качество, това е нещо, което мисля че нататък ще позволи на представлението да прескочи рампата и да наложи на зрителя подобен респект към темата.

Основните, според мен, проблеми, са свързани с ритмическите нестабилности на спектакъла и тук трябва да се направи необходимото.

По отношение на двете жени отпред, даже аз бих започнал поздравленията си с тях, защото те имат невероятно тежката задача да помогнат на този спектакъл, имайки минимален материал и имайки невероятно централизираното, наложено на вниманието на зрителите мизансценно положение. Това е много тежко за игра, изключително тежко, защото каквото и да правим, погледът на зрителите минава през

тях, където и да отива - минава през тях. И ние непрекъснато правим справки: "А тези двете какво правят?" И тези справки са ужасни за актрисите, в смисъл на обстоятелствата които ги заставят огромно време (сценично време) 15-20 минути без директно участие в развиващия се конфликт да "участвуват". За мен това е много голямо постижение като проява на професионална дисциплина и професионални качества у двете изпълнителки и аз ги поздравявам за това.

Когато говоря за ритмични несъответствия, за това, че в потока на съзнанието на героя, определи образи се появяват, за да се разработи някаква мисъл, някаква тема но тази мисъл е тема на Левски и когато те изчерпат тази си функция, мисля че самият ход на действието ги отвежда встрани, а в мизансценно отношение много от тях продължават да бъдат на местата си, където са развивали своето участие, без вече да са в обсега на вниманието и мисля че тук може да се облекчи зрителя и да му се помогне да се концентрира върху следващия момент, където трябва да отиде вниманието му, следващия персонаж.

Равното, обединяващо всички осветление (в този смисъл) ги прави еднакво важни за нас и най-малкото мръдване на някои от тях се възприема от нас като знак за ново участие в конфликта, а много често просто това е мръдване, просто защото човек не може да стои 15-20 минути. Тук има опасност от паралелна игра, от разсейване на зрителя, които опасности мисля че трябва да са ясни на всички участници в подобен род спектакли, където всички действуват едновременно. Най-малкото мръдване моментално привлича вниманието като че ли там започва нещо ново а то не започва - просто актьорът си е преместил крак,

защото му е изтрил.

Тук именно стремителността на ритъма, на прехвърлянето на фокуса на зрителското внимание, ще помогне спектакъла да получи още лекота. Струва ми се, че в сцените на Наум моментите "на летене" бяха много силно уловени и човек не усеща как следва хода на конфликта и когато той се изгражда така, че да завърши с този поглед на двамата мъже един до друг, буквално от сантиметри разстояние, то ние също сме извървяли този път, не са ни дали възможност "да си поемем дъх", а в много от останалите сцени ни се дава щедро тази възможност - да си поемем дъх, да разглеждаме другите персонажи, докато върви конфликтът, който би следвало да следим "на един дъх"...

За съжаление, качествата е загубил и Стоян Алексиев (в сравнение с онази репетиция), ще се помъча да формулирам какво е това качество: тогава той беше по-влюбен в Левски, беше по-лиричен, по-безпомощен към това, което изпитва към този човек. Днес той беше по-твърд, по-категоричен, по-мъжествен, по-отчетлив, по-ербап... Малко повече в себе си..., от което мисля че губи качество общата мозайка. Един цвят малко се приближава до другите цветове. В това трепетно отношение, което усетих в предишната репетиция към Левски много повече оправдание имаше репликата: "Обичам те!" В обичайния човек винаги има една безпомощност, която тук тази вечер се изгуби и ние виждаме поредния бабаит, само че в расо, а това вече мисля че е опасност. С него поне аз бих говорил да върне тези трепетни неща, които присъствуваха.

Много точно тази вечер от гледна точка на ритмическите проблеми, за които говорих, проведе Марин Янев нещата. Той току-що е бил в съвсем различно качество и изведнъж, когато стана дума за убийството на момчето, той така стремително започва да разказва как всичко е станало с това момче, че не усеща как започва да работи срещу Левски. Това неусещане на героя - минаване от защита на Левски към работа срещу Левски... човек не си дава сметка за тези свои "люшкания" и това мисля че се провежда много категорично главно заради лекия и стремителен ритъм, с който се играе.

Някои от колегите имат желание да бъдат по-мощни, по-едри, по-запомнящи се, отколкото изисква потокът на съзнанието на блъскащ се човек. Там нещата са по-смесени, по-стремителни.

По отношение на Антония Генов, смятам че главният стремеж, който усетих и на онази репетиция, и на тази - да не изпуска тази лекота на движението напред, напред, напред... - към отговора на главните въпроси, да не се задържа, да не прави тежък и обстоятелствен т.нар. "героичен образ", а да върви към мисловните проблеми на героя... - ми допада като стремеж, защото смятам, че това е пътят, по който ние можем да следваме едно трескаво съзнание и да му вярваме, че то иска тези хора да присъствуват тук, че това съзнание иска да проанализира как се стигна до тази работа.

В този смисъл аз смятам че моментите, в които Асен го изтегля назад, или пък го слага да седне ни да потопи поглед в земята и да "изключи" от присъстващи.

те хора... в известен смисъл заблуждават зрителя и той излиза от обсега на зрителското внимание. Това мисля че при тази монодрама не бива да се случва нито за миг. Аз мисля че точно процесите, които минават през Левски, нещата, които разтърсват Левски, те са онези неща, които предизвикат проявите на героите, нуждата от тях. Иначе, ако ние изгубим от погледа си Левски, от фокуса на вниманието на зрителя, на моменти става така, че някои от героите стават по-важни, отколкото е необходимо.

Смятам че спектакълът ще свърши една много съществена работа за това нашият театър да говори със своя зрител за неща, за които трябва да говори и в това отношение смятам че е голямо качество за нашия афиш появата на Стефан Цанев, неговото слово, неговата драматургия и тук ролята на Асен като ентузиаст на това представление, на тази пиеса, на налагането ѝ на афиша в нашия театър, е нещо много ценно и много добро.

При всички случаи искам да продължа мисълта на Константин Илиев, който говори за необходимостта от по-остри проби в различни художествени територии, по-остро навлизане в нови изразителни средства. Мисля че това отношение зрителят може да види доста от актьорите "впрегнати" в един малко по-различен вид спектакъл, тип спектакъл. Това е много полезно за разширяване на зрителските хоризонти, за това, че на тази сцена може да се играе по различен начин и да се прави поне малко по-различен театър: това от гледна точка на афиша, на това, което предлагаме като видове театър, е многодобър факт.

От все сърца пожелавам "На добър час!" защото смятам, че това, за което се говори от сцената в случая е

- 33 -

от много голямо значение, за да се помъчим нашият театър да бъде на нивото на онова, което е актуално днес, хората очакват такива разговори от сцената.

Това е: благодаря за репетицията и на добър час!

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ - Друг кой иска думата?

СТОЙЧО МАЗГАЛОВ - Най-напред искам да изразя радостта си, че Стефан Цанев стъпва на сцената на Народния театър "Иван Вазов" е една великолепна пиеса. Това може би трябваше много отдавна да се случи, но важното е, че този автор вече е на сцената на Народния театър и бързам да му пожелаю на добър час!

Много ми е трудно да правя анализ (така както прави Младен анализ на цялото представление, но искам да споделя като зрител чисто зрителските си впечатления. Казах че много харесвам пиесата, но искам да споделя своите впечатления от спектакъла.

Аз останах хладен към това представление, искам да го призная, представлението не ме завладя, не ме трогна, не ме разтърси... И се питам: "Защо?" Питам се от няколко дни, от гледането на една предишна репетиция. Оттогава насам и сега отново се питам защо тази пиеса ме държи така дистанциран. Аз смея да твърдя за себе си, че съм много непосредствен зрител и гледам със сърце и душа това, което става на сцената. Тук представлението ме остави малко настрана.

Какво ме подразни? Мисля че ме е подразнило това, че представлението няма едно единно решение. Какво е

то? Това е пиеса безсюжетна, пиеса за хода на мисълта, на позициите, на идеите и т.н., тоест: няма остри сюжетни ходове, които да владеят съзнанието на зрителя, в случая – моето, моето внимание. Трябва да ме завладеят идеите, позициите, стремленията на самите герои, а те не ме завладяха с достатъчна сила, с такава сила, че аз да гледам с огромно внимание. Можем ли да отправим обвинение към режисьора на спектакъла? Можем, защото спектакълът не е решен нито като сюжетна пиеса, нито като спектакъл на мисълта, на тревогата, на идейните и мисловни сблъсъци между отделните герои.

Той по този начин е тръгнал да си решава нещата, но това не е доведено до край... И твърде назидателния тон на целия спектакъл. Много пъти ми се сочи с пръст и ми се казват много неща, които аз трябва да запомня и да разбера. Подразни ме... (искам да споделя тревогата си, това си е моя тревога) у Левски неговата самонадеяност – в думите, в словата: "Аз казах това..." "Аз написах това...", "Аз направих това..." Разбирате ли? И тази моя тревога може да се окаже тревога и на други зрители. Подразни ме и съм притеснен, защото мисля че не бива да се получава такова впечатление, а това е ущърб на самия образ.

Има незавършени моменти по отношение на диспута за тактиката и за стратегията на една революция, на една идея, която трябва да завладее хората и т.н. Почти всички важни, съществени монолози и други големи неща, които споделят героите, се споделят пред зрителната зала, със зрителната зала, а не в контакт с хората, които са на сцената, около тях. Мисля че това е неправилно – това е една друга форма, един друг театър, който мисля че в

случая не е подходящ за тази пиеса. Споделям мнението за "Интернационала", дори ми се стори, че по някое време се чуха и някакви изстрели.

СТЕФАН ДАНАИЛОВ - Да, има такова нещо. Гърмят пушки Зареждане и стрелба, която явно само ние чуваме от сцената.

СТОЙЧО МАЗГАЛОВ - И аз я чух, от салона. Първото ми впечатление беше такова, по отношение на декорацията: това огромно небе, което безкрайно много ми харесва и което силно ме впечатли, гола сцена и самотна бесилка - малко подтиска фигурите на актьорите, в известен смисъл леко ги обезличава. Пространството е много мощно, голямо, много излъчващо и фигурите малко се губят в цялата сценична кутия.

Това е впечатлението ми от репетицията. Ако съм сбъркал...

Пожелавам на добър час на представлението!

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ - Искате ли друг думата? Друг ако не искате, да дадем думата на автора и режисьора, ако искат нещо да кажат...

СТЕФАН ЦАНЕВ - Аз нямам какво да кажа.

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ - Авторът е написал пиесата, режисьорът е направил представлението - ако иска той да каже нещо.

АСЕН ШОПОВ - Разбира се, че пиесата е много предхождащо работата на театъра завършено произведение, чиято оценка в театъра вече е произнесена.

Аз също искам да споделя това, че тя е едно изклю-

телно произведение и каквито изисквания да предявяваме към него и каквите и недостатъчности някъде да съществуват, изключителността на произведението, което го отделя от нормалната, даже добра пиеса, в случая е не само огромния в съдържанието си материал, който вкарва в обръщение, кореспондиращ с една история и с една личност, имащи такова значение за нацията, но и поетичната структура, заложена в нея, която идва не случайно само от драмописеца (или преди всичко) толкова, а повече от поетичното усещане на Стефан Цанев като поет.

Аз имам предвид една характеристика, която не може да не бъде забелязана в пиесата, нейната структура на римуване на темите и действието, заложена вътре в този коментиран вече монолог (или поток на съзнанието) на главния герой, който е изразител на целия склад на идеи, проблеми, теми, изчерпващи националния характер и един етап, един върховен момент от развитието на нацията. За да не преминавам нататък към всичко, вече казано за значението на този материал и звучението на този материал, стъпвайки на сцената на Народния театър... Разбира се, пиесата не е, а и едва ли при такива качества, би могла да съществува претенцията да бъде изчерпана. Богатството, сложността, дълбочините, които тя съдържа, винаги ще бъдат опит при всеки конкретен подход към нея, в зависимост от мисленето, виждането, усещането на този, който ще подходи към нея, да я отразява, да я пречупва, да я изразява, или да я принизява в зрителната зала по свой начин и в този смисъл представлението е вече само един опит да разкрие пиесата, зависи в какви проценти и в какви съотношения и в какви части от това реализира театърът в своята

конкретна обстановка.

Що се отнася до представлението, то ме изправя пред (и разговорът, който сега водим тук, много интересен и важен за мен, като човек, който слуша споделеното) един много сложен феномен: представлението е реализирано в своята партитура "от-до" в този вид, който аз бих защищал всяка отделна негова единица, с изключение на това, че преди и аз самият мислех по въпроса за реализацията на "Символ-верую" на Ботев, което се вмъква като особен акцент, като някакво "чуждо тяло", несчитайки, че той е "чуждо тяло", а смислов и емоционален връх на перспективата, на посоката на времето, което коментира посоката на развитието далеч след всичко заложено в това, което наричаме "делото на Левски" в определения исторически период.

Тоест: слагам в скоба средствата, с които се третирам този материал като нещо, което и мен самия ме занимава и вероятно корекция тук в посока на коментираното е нужна, за което ще помисля конкретно. Но изваждайки този момент, считам че цялото представление, реализирано днес пред публика (това не е някаква репетиция, а е репетиция на границата на готовността да срещне зрителя, чака го, стреми се към тази среща, и то го чака да се срещне с него не като консуматор, а като едно от действващите лица, без които това представление не би могло да се реализира, тоест: като партньор в представлението.

И въпреки това, че всичко е такова, каквото е търсено да бъде, или трябвало да бъде... (за да не бъде зле разбран, отбелязвайки предварително това, че резултат

- 38 -

Татите на актьорския състав, без да диференцирам, са изразени при реализиране на сцената, представлението не се реализира. Тоест: това не е онова, което би трябвало да бъде. За какво става дума?

Вероятно вече процесът на "химията", в която не се появиха нужните атмосфери и нужната температура, за да направят процеса - процес, дава тази разлика, която в количествен израз можем да определим и като 15 минути върхово времетраене, които могат да бъдат погледнати и обяснени в анализа, който Младен чудесно прави като разрез на причините, които могат да доведат до това състояние на нещата.

Много са отговорите на въпроса: "Защо така се получи?" Може да се получи така от искрено ангажирани в работата хора, очакващи и вълнуващи се от съприкосновение то си с публиката - да се получи този резултат. Може да се получи, обаче, и един феномен, който е характерен за нашия театър: репетицията, която се стреми да отработи работните ходове, се третира като репетиция, а срещата с публиката се третира като проявление, в което: "Сега нещата ще станат такива, каквито трябва да станат...", тоест: там всеки прибавя по още нещо, което е държал в запас не, но като че ли върху онова, което е действие и поведение на персонаж, се прибавя и усилието, желанието на самия актьор.

По-точния и по-интересния в смислово отношение анализ на това беше разкриването на неговата природа, че усилието да се изиграе всяко нещо поотделно - богатото и сложно и солидно е отстъпило пред усилието да

- 39 -

се изиграе цялото, тоест: да се реализира общото. И тук се получи една много неприятна картина, което е чистата истина: спектакълът не влезе в зрителната зала в определения смисъл на думата, остана хладен, остана дистанция, не е толкова въпрос до умората, колкото до интонацията, до топлината, до емоционалния градус на представлението, което трябва да събере цялата негативност на анализа, да го превърне в позитивен, емоционален краен сбор в усещането на зрителя.

Като се има предвид ~~политическия~~ политическия... (което бе подчертано коментирано) характер на остротата, с която се коментират теми и проблеми от генерализиран, глобален характер, от понятия от рода на категории като: Народ, История, Робство, Свобода, Страх, Предателство, Диктатура, Демокрация, Република и какво ли не... - всичко това не случайни, не ежедневни, не психологични, не сюжетни, не интимни, не домашни, а да ги наречем общовалидни проблеми, интонацията на представлението (и/ли градусът на представлението) стават не просто негов белег, а онази задължителна негова потребност, която може да му даде право на присъствие на сцената, да бъде направен този сложен анализ, тоест: да бъде разкрита тази рентгенова картина на тази сложна несъстоятелност, която може да доведе героя до вълнуващия въпрос: "Народе, да не закъснееш!"

Мен лично това (с увереността, че е преодолимо, даже е реализирано в работен акт - не само пред студентите, а в още по-чист вид, в работна репетиция...), тази амбиция - да се изиграе повече от заложеното, беше такава разрушителна сила, че може да го постави под въпрос.

- 40 -

Аз лично мисля, че това е преодолимо, но мисля че въпреки всичко, отношението на колектива, на състава, който работи пиесата е толкова ангажирано, че той не може да не се постави под общия знак, при положението на точното отчитане и разбирането на причините, които водят до това състояние на представлението.

Дори аз бих помолил колегата в една среща със състава просто да сподели този, същия анализ, който би бил труден на мен като такъв чист и рационален вид да го споделя с хората (у мен той винаги ще се превърне в конкретни... бележки за "тук, и тук, и тук... и там..." - по цялото) и от друга страна към известно доверие към страничния поглед, към един човек, който не е ангажиран, не е предубеден, но отстрани може да сподели тоталното си впечатление и в този смисъл и тоталното си възражение.

Темпоритмичното решаване на представлението е равно на полза на този организъм, който може да бъде точно толкова, колкото е заложено в него и в същото време да не е жив - да бъде мъртъв.

Това предполага при всички случаи отказване от редица неща, които ще се превърнат не само в качество на представлението, а обратно - ще се превърнат и в лекота на усещането, на минаване през действието, не усещането на товара на самото представление. Това натоварване (уж в интерес на представлението), освен че дава обратен резултат, то е съпътствувано и с непоносимостта, че нещо много, тежко стои на плещите ни. Такъв беше резултатът долу. Той се изравни, за съжаление, с долната граница, тонално слезе под нивото на необходимата граница, оттам се полу-

чи даже нечуване, всичко слезе тонално много ниско, остро-тата се загуби, загуби се графиката на ниско и високо, загуби се, изравни се по отношение на заложените стойности вътре в самото представление. Прекалено много са фиксиранте, задължителните паузи в представлението, за да бъде обременено то с непрекъснатото спътствуване на допълнителна пауза в общуването, която го превърна в нещо по-опасно. Вместо да се хвърли психологията долу в зрителната зала, тя отиде да съществува на сцената във вид на преживяване и оттам се появи това мъчително възприятие в зрителната зала. Зрителната зала някак си очаква движението на представлението, то горе върви по-бавно, отколкото готовността на зрителя долу да го консумира.

Позволявам си съгласие с тази оценка само на основата, че то няма да се възприеме като..., видите ли, режисьорът "прехвърля топката" на актьорите, защото актьорите вършат точно и цялата си работа в представлението, но се появи феномен и този феномен в голяма част, според мен, носи белег на нашия театър, който не е въпрос толкова само на бележки: "Играйте ритмично и бързо!", а е въпрос на осъзнаване. Ние носим навика, качвайки се на сцената, отработеното вчера да се превърне в: "А сега ще..."лицедействуваме" на сцената!"

И при всичките, дълго насаждани, трайни навици, то не може да не се прояви и аз гледам на него като на нещо нормално, но което по съзнателен път трябва да се атакува, да се бомбардира, да се разрушава и да се приближаваме, или да се опитваме да се приближаваме към... не знам какво имахте предвид, когато казахте: "Това е друг теа-

тър!", но представлението тази вечер кореспондира именно с друг театър, за разлика от онова, което трябва да бъде по посока на "друг театър". И този "друг" театър, той е в професионалните, творчески възможности и възнамеренията на вършената работа. Той просто трябва да се реализира.

Някои конкретни бележки:

Мисля че... не искам да се съглася с тях, не за да споря, но от рода на: необходимостта или непотребността на чекръка, без никаква претенция, без маниящина, може би от многократното, подробното занимание с тази пиеса, вече ми се струва че стигам почти до математическа изчистеност на това, което се търси. Друг е въпросът дали този вид средства, които се използват, са най-добрия или добрия въобще театър, разбира се, че би могла да бъде правена и другояче пиесата, но заложеното на сцената има свята потребност и във функционален план (толкова, колкото се използва, е предостатъчно), ако няма време, през което да се усеща "стоп", в който да се регистрира неподвижност, те имат своите смислови стойности и ако се погледне това, което вие сами коментирахте - така да се каже "отвъдното", или "космогенното" - бесилката (бутафорна, или небутафорна) - като единица мярка, като мащаб на поведение... - чергата и чекръкът, европейският салонен стол и гробът на битовия край на всеки един от нас, и разкъсаната верига (или отнетата свобода), идеята на едно дело и един живот, който по стечение на обстоятелствата синонимно се свързват - Левски и лъва... - аз мисля че на сцената (колко добре, или колко зле - не

знам), но знаците, които се използват, се отнасят към обхващането на цялото в неговата сферичност. Тоест: ако има нещо, което е излишно, то трябва да се махне и не би ва да се сложи нищо, за да обслужва - нещо, което би било просто предмет, или просто присъствие.

Искам да отбележа изключителната мъчителност да се издържи представлението в неговите два (плюс допустимите 15 минути, но в никакъв случай не и 30 минути) на сцената, без опорна точка и на този леко инквизиращ актьорите наклонен терен и при всички тези условия искам да отдам дължимото на колектива (във всичките нюанси на реализация), в това число, разбира се, и на крайно сложния и труден пункт, в който стои един от изпълнителите, въпреки уговорката - тоталното, изчерпващо и непрофесионално, недисциплинарно, а патриотично отношение на колектива към значимостта на материала, с който се борави и сериозността на разговора, който иска да води от името на театъра със зрителната зала. Може да се прави всякаква уговорка, че каквото и да правим, вие ще кажете "Не!", но както се случи в Пловдив, когато актьорът правеше тази уговорка, един малко шопски, елинпелиновски типаж, седейки там някъде, пред мене, го чувам да казва: "Абе ти карай сега, пък ще видим!" ... какво ще кажем и какво няма да кажем. Та, при всички уговорки, които можем да направим, крайният резултат трябва да бъде в крайна сметка: зрителят спечелен за това, че: "приличаш, не приличаш - да! Ти си Левски!" - зависи дали ще търсим портретната прилика, или внушението, което има за цел представлението да внесе като цяло в контактите си със зрителя.

Но аз не мисля, че срещата с публиката, която е в

средата на следващата седмица - един път, и още един път на закрито представление, до 25 времето е недостатъчно, а и въобще не мисля, че е въпрос толкова на работенест, тоест: на репетиционен момент, колкото на точно отчитане на заболяването и коригирането е възможно само на основата на: "Да, отклонението е налице, трябва да се върнем към истинската посока на сценична активност." Всички трябва да бъдат подчинени на партниране на основното действие, на действието на едно съзнание.

Мисля че това е реализуемо в рамките на онова, с което то разполагаме.

При всички случаи някакви кусури ще останат, но не е въпросът до кусурите, въпросът е именно до общия градус до общата интонация и пак повтарям: основното е в темпоритъмта, това е една оркестрация, в която като че ли ударните моменти, които определят ритмиката, в момента изчезнаха и не се чуват.

Нещо за съкращения ли става въпрос?

АСЕН МИЛАНОВ - Не, искам да те попитам - от този хубав разговор, който се проведе, идват ли ти на ум някакви изменения да направиш?

АСЕН ШОПОВ - В какъв смисъл?

АСЕН МИЛАНОВ - Например: ще помислиш ли за музиката за "Интернационалът"...?

АСЕН ШОПОВ - Конкретно за "Символ-веру"-то, казах, че това е единственото, по което мисля за оперативно...

АСЕН МИЛАНОВ - А светлинни...?

АСЕН ШОПОВ - Промени в осветлението?! Това е малко по-сложен въпрос, в зависимост от състоянието на нашата техника... Не само време, но и възможности нямам... В момента техниката ни е в такова състояние, че тя не може да поеме тази функция.

АСЕН МИЛАНОВ - Не те ли убеждава казаното за началото... Аз бих започнал направо с Борис Христов... това са пак музикални... Не ти ли прави впечатление, че това е една интродукция, в която излиза така нареченият Левски и минава... Всичко това е в друго осветление... докато влезе и казва: "А сега отиваме към много важната част - аз започвам да ги викам и ще ги извикам, за да направим "тайната вечеря"... " Нали? Не ти ли се струва, че има някаква възможност за друго осветление.

И още един въпрос: Когато дойде онзи момент, той е много изненадващ момент и може би това е една от най-ценните работи в драматургията, когато седи онзи герой и казва: "А сега падишахът ти предлага свобода!" Не ти ли се струва, че от тук нататък е много голяма промяната?

Нямаш ли чувството, че е много голяма промяната, до тук дори и скучно някъде да е било, от тук нататък става невероятно. Е, моля ти се, обърни внимание...

АСЕН ШОПОВ - Аз разбирам за какво говориш, само не съм съгласен с това, че е независимо от това, за което говорихме, напротив: точно от това, за което говорихме зависи!

АСЕН МИЛАНОВ - Казвам, че не се споменава нещо, което е много важно. Това е една неочакваност, най-ценно качество на драматургията. До тук сме видели що сме ви-

- 46 -

дели, разговаряли сме що сме разговаряли, дали е Левски, дали - не..., но той от мозъка, от съзнанието на Левски, от главата на Левски, от позицията на нашето желание да противопоставим... някой си мисли, че тази пиеса е за робството, за роба. Ето това е Левски. И когато Левски каже: "Аз убих затова, че си роб!" можем да го оправдаем, но така, ако това не "излезе", аз няма да ти оправдая детето, тоест, не само аз, а зрителят.

Тук има промени в оценките. Има много места, които не са ясни, не са казани ясно. Задължително е да се казва за какво точно става дума. Това е пиеса наистина от друг мащаб. Това е произведение със сериозни качества, то че е поетично - поетично е, но с много високи поетически изразности и сложности и когато това не се чуе - няма смисъл да има сюжетност, но трябва да има връзка в спора им. И в спора им не искам да има истеричност, тези хора (мъртви, не мъртви) се карат, малко е да се каже "карат" - те проявяват истерия. Това не е правилно, това не е мярка. Това не е артистична мярка. Трябва да се мисли върху тези неща.

АСЕН ШОПОВ - Времето не ми дава възможност....

АСЕН МИЛАНОВ - Имаш време. Имай предвид, че това са хаоси от думи, които не се разбират. Моля ти се, това е сериозна литература!

АСЕН ШОПОВ - Спор по въпроса няма. Ти употреби израз който ме кара да мисля: пиеса за какво е това? Вижте, пиесата може да бъде най-малко за десет неща. Върху Левски би могло да се направи нещо като документална хроника, легнала върху процеса, нещо като "Евангелие на Матей", легнало на един друг поглед... И аз не знам дали то се

реализира тук, но на сцената на театъра, в моето отношение и в това, което търся... не може да бъде: разговора нито за роба, нито за робството, нито за предателството, а още по-малко, нито за това, нито за онова. Това като въпрос го отнасям към вас, ако липсва усещането за това, за което аз правя пиесата, значи храня илюзия към нещо, което строга. Тоест: моят поглед към пиесата може да мине само през делото, колкото неговото, толкова и нашето - и в този смисъл пиесата има своята стойност като съвременно произведение, онова, което тотално всички може да ни събере под общ знаменател, а всичко друго е въпрос на сюжета на взаимоотношенията.

Можем да срещнем най-различни позиции и да коментираме проявата на страха си и проявата на... не кой го е посочил, да го предаде и предателството или самопредателството, а робството като психология и всичко вътре, но не мога поне аз в себе си да го включа извън тревогата за съдбата на Делото, исторически погледнато на сюжета на онова, което се е случило и което разглеждаме, но от гледна точка на зрителя онова, което е в нашите ръце. Онова, което зависи не от някого си, а от нас самите. В този смисъл мисля че съгласен или не съгласен Стефан Цанев, целият му иретичен взрив е тръгнал от това: "Народе????", (с четири питанки) което искаме да запълним със съдържание, във вид на въпрос, във вид на тревога, във вид на всичките проблеми, които днес ни занимават.

Така поне аз разсъждавам.

АСЕН МИЛАНОВ - Засега не е ясно и няма да бъде...

- 48 -

ПРЕДС. ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ -

Да приключваме, аз ще кажа няколко думи:

Първо: началото с църковното песнопение според мен трябва малко да се "свие";

Второ: чекръкът, тази роля, която му е определена като мярка на времето, не абстрактното време, а на това време, което е определено от врачката - не играе;

Трето: "Интернационалът" и тази пукотевица, която се чува са много бутафорни и няма смисъл да участвуват в тази работа. "Верую"-то на Ботев не трябва непременно да се свързва с "Интернационалът" и с Парижката комуна. Не се чува достатъчно текста в някои случаи. Вярно е, че актьорът трябва да си щади гласа, но в някои случаи не се чува.

Общо трябва да се "опипа" по-подробно музикалното оформление.

Ще бъда съвсем кратък:

Тук ние имаме работа с едно произведение, което третира от особен ъгъл темата за Левски. Тук се казва много неща. Произведението на Стефан Цанев, в което Левски е изправен пред един съд, който не е съдът на Турската империя, а съдът на хората, с които той е работил. Това, което става в тази последна нощ, която е абсолютно реалистична, независимо че по съществото си тя не се е състояла, се явяват хора и се водят разговори за неща, които са ставали и са се развивали в едно реално време. И тук Левски във всеки момент едва ли е имал време да изясни защо това става така или иначе и авторът е намерил един вариант, един подход, в който изпра-

49

вя срещу нещо авантюристича. Димитър Общи, той е прост човек, но не е и толкова прост, защото се е бил заедно с Гарибалди, бил се е на остров Крит, бил се е в Сърбия освен това има своята концепция. Това, което казва Анастас Попхинов: "Ние взехме 125 000 гроша, а пък ти тук свикнал с дисагите на Хаджи Василий да ги събираш - грошо по грош..." - това е тезата на Димитър Общи.

Анастас Попхинов, който е един прагматичен човек, с прагматични разбирания, участник в движението, който подпомага това движение, но знае също така, че трябва да има определена полза от тази работа.

Вутьо Ветъв емоционално участва в тази работа, увлечен от обаянието на фигурата на Левски.

Христо Иванов Книговезецът, който е убеден привърженик на Левски;

Отец Матей Миткалото, който също е убеден по своему, обича Дякона, също с емоционално отношение...

Другият голям проблем с Каравелов... Аз се радвам, че в представлението въпросът е решен много добре. Имах опасение да не стане така, че да бъде противопоставен Каравелов. Ванча тук много точно защитава тази линия на различия между хора, които вършат едно и също революционно дело. Смятам, че идеята в тази оригинална гледна точка ще успее, чрез нея ние трябва да покажем Левски такъв какъвто е и с една кореспонденция, естествено, към нашето време.

Тук се говори много подробно. Даже режисьорът си направи голяма самокритика. Аз смятам, че времето за репетиции и за работа по-нататък е свършило. Няма по-

вече такова време и уточненията могат да се правят с отделни актьори по отделни моменти. Могат да се съберат и да им се каже на следващото закрито ли, открито ли представление ще бъде, което има до премиерата, и да се уточняват разни неща, но времето на репетициите е свършило и тази вечер това, с което имахме среща аз мисля, че дава основание за един оптимизъм относно прочита на пиесата на Стефан Цанев.

Колкото и да е особено и до известна степен статично по същността си произведението (говоря за сценичното действие), разиграва се една история, която при всички случаи ще събуди голям интерес у зрителя. Казват се много неща, които никога не са били казвани, или поне досега Левски е показван само като един светия, който винаги е над всичко и за първи път на него му се поставят... (говори се за неговите "мръсни гащи", говори се, че "ти какво, искаш да ни кажеш, че изобщо при жена не си ходил!" и изобщо - към образа на Левски има един подход, който е определено много по-човешки, отколкото в много други произведения сме се срещали и които не винаги правят най-добрата услуга при разкриването на характеристиката на един голям персонаж от нашата история.

Това е едно сериозно качество на произведението на Стефан Цанев и към това ние трябва да се стремим да разкрием тази особеност на това качество на нашата сцена. Мисля че актьорите се защитават с голяма сила и убеждение за сериозността на свите задачи и с известни корекции, с известни нюанси ние преуспокойно можем да излезем на 25 октомври с тази премиера.

Смятам че без системни, цялостни репетиции до тогава може да се извърши цялата тази работа, която режисьорът би сметнал от изказванията, които се направиха, за необходими и възможни, за да се представим добре пред нашата публика.

Кой знае и кой е чувал (тя не е широко известна) тази оценка за Ботев, която се прави по един много тънък начин, Наталия казва: "Да, той отиде при своите "братя" в Централния Галацки затвор..." Нещо, което е, така да се каже, историческа истина, но за нас тези неща никога не е било възможно да ги свързваме с личността на Ботев, защото ние смятам тези неща за кощунство.

В същото време и за Левски има някои неща, които се казват и които правят една човешка характеристика, която е характеристика на човек-легенда, но легендата си е легенда, а личността е личност! Тези неща с нищо не накърняват и с нищо няма да накърнят образа нито на Ботев, нито на Левски.

В този смисъл аз смятам, че произведението е и много съвременно, освен особения подход към темата, както към историческия материал, така и към кореспонденцията, която има към нашето днешно време.

Наистина смятам, че не сме сгрешили с привличането на Стефан Цанев за автор в нашия театър и се надявам, че неговият дебют ще бъде успешен и ще предизвика сериозен интерес сред публиката. Може да бъдат и противоречиви нещата, това няма никакво значение, важното е, че ще има един спектакъл, който ще вълнува хората.

- 52 -

Тук колективът не е голям, трябва много прецизно нещата да се премерят и каквото трябва да се направи - да се направи. Външните ефекти (към които ти имаш определена слабост) трябва да се прецизират също.

Пожелавам на добър час!

ПРЕДСЕДАТЕЛ:

(Д. Фучеджиев)

Стенограф:

ДП/